

QUAN HỆ ĐỐI TÁC CHIẾN LƯỢC TOÀN DIỆN VIỆT NAM - ẤN ĐỘ: NHÌN LẠI VÀ HƯỚNG TỚI

NGUYỄN THỊ THANH VÂN* - NGUYỄN THU HÀ**

Việt Nam và Ấn Độ có mối quan hệ hữu nghị truyền thống và nhiều điểm tương đồng về văn hóa, lịch sử và tiến trình phát triển. Xét dưới góc độ lịch sử, Việt Nam và Ấn Độ đã có những mối liên hệ từ 2.000 năm trước, gắn với sự du nhập của Phật giáo từ Ấn Độ tới Việt Nam. Xét trên bình diện ngoại giao, mối quan hệ hữu nghị Việt Nam - Ấn Độ đã được các lãnh tụ tiền bối kiệt xuất là Chủ tịch Hồ Chí Minh và Thủ tướng J. Nê-ru tạo dựng, đặt nền móng từ những năm 50 của thế kỷ XX và được các thế hệ lãnh đạo, nhân dân hai nước tiếp tục vun đắp, phát triển.

Những thành tựu trong quan hệ Việt Nam - Ấn Độ

Sau khi chính thức thiết lập quan hệ ngoại giao (tháng 1-1972), quan hệ Việt Nam - Ấn Độ đạt được những tiến triển quan trọng, nhất là sau khi hình thành khuôn khổ quan hệ Đối tác chiến lược (năm 2007) và nâng tầm lên Đối tác chiến lược toàn diện (năm 2016). Sự tin cậy giữa hai nước ngày càng được củng cố thông qua việc trao đổi thường xuyên các chuyến thăm giữa các nhà lãnh đạo cấp cao. Hai nước đã thiết lập những cơ chế hợp tác hiệu quả, bao gồm cơ chế Ủy ban liên Chính phủ Việt Nam - Ấn Độ về kinh tế, thương mại và khoa học, kỹ thuật, gọi tắt là Ủy ban hỗn hợp (hợp luân phiên 2 năm một lần ở cấp Bộ trưởng Ngoại giao). Trong các chuyến thăm cấp cao giữa lãnh đạo hai nước từ tháng 9-2006 đến tháng 3-2018, hai bên đã ký kết 17 thỏa thuận hợp tác bao trùm các lĩnh vực, như kinh tế, quốc phòng - an ninh, y tế, nông nghiệp, công nghệ thông tin. Kỳ họp của Ủy ban hỗn hợp cấp Bộ trưởng Ngoại giao đã diễn ra vào tháng 8-2018 để rà soát các lĩnh vực hợp tác và đề ra những biện pháp cụ thể triển

khai Chương trình Hành động giai đoạn 2017 - 2020. Ngoài các chuyên thăm cấp cao, việc trao đổi đoàn các cấp, thúc đẩy quan hệ kênh Đảng, Quốc hội, quốc phòng, tòa án, lãnh đạo các địa phương... của hai bên cũng được tăng cường. Hai bên phát huy hiệu quả các cơ chế đối thoại đã được thiết lập cũng như các thỏa thuận đã được ký kết. Hợp tác giữa hai nước không ngừng được tăng cường trong những năm gần đây, với trọng tâm chung là các vấn đề thương mại khu vực, hợp tác quốc phòng - an ninh, cũng như về văn hóa - giáo dục và du lịch.

Kinh tế - thương mại: Trọng tâm trong quan hệ hai nước

Ấn Độ hiện là một trong 10 đối tác thương mại hàng đầu của Việt Nam, và Việt Nam là đối tác thương mại lớn thứ tư của Ấn Độ trong các nước ASEAN, chỉ sau In-đô-nê-xi-a, Xin-ga-po và Ma-lai-xi-a⁽¹⁾. Kim ngạch

* TS, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

** ThS, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

(1) Theo <http://www.tapchiconsan.org.vn/Home/Doi-ngoai-va-hoi-nhap/2017/43246/Bon-muoi-lam-nam-quan-he-Viet-Nam-An-Do-Nang.aspx>

thương mại song phương giữa hai nước đã đạt được những bước tiến vượt bậc, nhất là từ sau khi Hiệp định Thương mại hàng hóa ASEAN - Ấn Độ (AITIG) được ký kết vào năm 2009. Tổng kim ngạch thương mại song phương đã tăng từ 72 triệu USD năm 1995 lên 5,2 tỷ USD năm 2013 và vượt ngưỡng 10 tỷ USD vào năm 2018. Do đó, mục tiêu nâng kim ngạch thương mại hai chiều giữa hai nước đạt 15 tỷ USD vào năm 2020 là hoàn toàn khả thi⁽²⁾. Bên cạnh đó, nhằm đáp ứng và thúc đẩy nhu cầu quan hệ thương mại giữa hai nước, nhiều đường bay trực tiếp giữa Việt Nam và Ấn Độ đã được thiết lập với sự vận hành của các hãng hàng không lớn, như Vietnam Airlines, Jet Airways, Qatar Airways, Malaysia Airlines, Thai Airways, Singapore Airlines.

Đầu tư trực tiếp nước ngoài (FDI) của Ấn Độ vào Việt Nam cũng có sự tăng trưởng đáng kể. Tính đến hết tháng 12-2018, Ấn Độ đã đầu tư vào Việt Nam 208 dự án, với tổng vốn đăng ký gần 880 triệu USD, xếp thứ 26 trong 127 quốc gia và lãnh thổ có FDI vào Việt Nam. Riêng trong hai năm 2016 - 2017, FDI từ Ấn Độ vào Việt Nam đạt 276,5 triệu USD, bằng 50% tổng đầu tư FDI của tất cả những năm trước đó. Nhiều tập đoàn lớn của Ấn Độ, như TATA, ONGC và Essar hiện đang đầu tư và đạt được nhiều thành công tại Việt Nam. Trong khi đó, đến năm 2018, Việt Nam có 8 dự án đầu tư sang Ấn Độ với tổng vốn đăng ký 6,16 triệu USD⁽³⁾. Bên cạnh đó, Ấn Độ cũng cung cấp cho Việt Nam các gói hỗ trợ phát triển chính thức (ODA) và các khoản tín dụng ưu đãi trên nhiều lĩnh vực, như công nghệ thông tin, kinh tế, luật và tiếng Anh.

Mỗi quan hệ hợp tác kinh tế - thương mại giữa Việt Nam và Ấn Độ không chỉ diễn ra trong khuôn khổ song phương, mà còn tiếp tục hợp tác chặt chẽ và hỗ trợ lẫn nhau tại các diễn đàn đa phương. Việt Nam hoan nghênh những nỗ lực và cam kết mạnh mẽ của Ấn Độ trong triển khai chính sách “Hành động hướng Đông”, tăng cường kết

nối, hợp tác phát triển với ASEAN. Với vai trò nước điều phối quan hệ ASEAN - Ấn Độ trong giai đoạn 2015 - 2018, Việt Nam đã tích cực hợp tác với Ấn Độ, thúc đẩy quan hệ hợp tác kinh tế giữa Ấn Độ và các nước ASEAN theo hướng ngày càng đi vào chiều sâu và thực chất hơn.

Quốc phòng - an ninh: Trụ cột trong quan hệ Việt Nam - Ấn Độ

Hai bên đều nhất trí rằng, hợp tác quốc phòng và an ninh là một trụ cột quan trọng trong quan hệ đối tác chiến lược giữa hai nước, trong đó nhấn mạnh tầm quan trọng của việc bảo đảm an ninh, an toàn và tự do hàng hải ở Biển Đông; giải quyết tranh chấp bằng biện pháp hòa bình, tuân thủ luật pháp quốc tế, đặc biệt là Công ước Liên hợp quốc về Luật Biển năm 1982; thực hiện Tuyên bố về ứng xử của các bên ở Biển Đông (DOC) và sớm hoàn tất đàm phán về Bộ Quy tắc ứng xử của các bên ở Biển Đông (COC). Đồng thời, hai bên đang thúc đẩy thực hiện các gói tín dụng của Ấn Độ, bao gồm gói 100 triệu USD đóng tàu tuần tra cao tốc cho Việt Nam và sớm ký Hiệp định khung về sử dụng gói tín dụng 500 triệu USD cho công nghiệp quốc phòng của Việt Nam⁽⁴⁾. Động thái này đã thể hiện mạnh mẽ mong muốn của Ấn Độ trong việc nâng cao vị thế của mình đối với an ninh khu vực. Hợp tác quốc phòng giữa hai nước được mở rộng ở cả ba quân binh chủng: hải quân, lục quân, không quân, tập trung vào các lĩnh vực đào tạo và công nghiệp quốc phòng. Hai bên tiến hành tập trận hải quân chung lần đầu tiên. Có thể nói, hợp tác quốc phòng đã được nâng lên tầm cao mới, đưa Ấn Độ trở thành một đối

(2) Theo <http://tapchitaichinh.vn/nghien-cuu- trao-doi/kim-ngach-thuong-mai-viet-nam-an-do-tang-truong-ngoan-muc-136276.html>

(3) Theo <http://kinhtevn.com.vn/viet-nam-an-do-them-nhieu-linh-vuc-hop-tac-moi-36528.html>

(4) Theo <https://nld.com.vn/chinh-tri/viet-nam-an-do-su-dung-goi-tin-dung-500-trieu-usd-cho-cong-nghiep-quoc-phong-20180304152350538.htm>

tác quốc phòng quan trọng hàng đầu của Việt Nam.

Về hợp tác an ninh, hai nước tăng cường phối hợp trong các lĩnh vực phòng, chống tội phạm, khoa học hình sự, phòng, chống ma túy và chống khủng bố. Đồng thời, hai nước cũng phối hợp chặt chẽ và ủng hộ lẫn nhau tại các diễn đàn đa phương, như Liên hợp quốc, ASEAN, Diễn đàn an ninh khu vực (ARF), Hội nghị Bộ trưởng quốc phòng ASEAN mở rộng (ADMM+). Ngoài ra, một số thỏa thuận quan trọng khác cũng đã được hai nước ký kết, bao gồm: Biên bản ghi nhớ thành lập Trung tâm Đào tạo Anh ngữ và công nghệ thông tin Việt Nam - Ấn Độ tại Trường Sĩ quan Thông tin thuộc Bộ Quốc phòng Việt Nam, với nhiệm vụ đào tạo, nâng cao trình độ tiếng Anh và công nghệ thông tin của giảng viên/ học viên từ các trường và cơ sở đào tạo lực lượng vũ trang; Hiệp định liên Chính phủ về khai thác không gian vũ trụ vì mục đích hòa bình, trong đó cho phép sử dụng hình ảnh từ không gian vũ trụ để cung cấp hình ảnh thời gian thực của các hoạt động trong các lĩnh vực mà Việt Nam quan tâm; Biên bản ghi nhớ về an ninh mạng giữa Bộ Công an Việt Nam và Bộ Điện tử và Công nghệ thông tin của Ấn Độ; Biên bản ghi nhớ giữa lực lượng cảnh sát biển hai nước trong việc phối hợp nỗ lực phòng, chống tội phạm và phát triển hợp tác xuyên quốc gia; Thỏa thuận về việc chuyển giao các thiết bị cho Phòng thí nghiệm phục hồi dữ liệu điện tử chống tội phạm công nghệ cao Indira Gandhi tại Việt Nam; Thỏa thuận giữa Hội đồng An ninh quốc gia và thiết lập các cơ chế đối thoại cấp thứ trưởng.

Nhìn chung, mối quan hệ hợp tác giữa Việt Nam và Ấn Độ trong lĩnh vực quốc phòng - an ninh đã đạt được những thành tựu vượt bậc trong 25 năm qua, kể từ năm 1994. Mục tiêu chung về quốc phòng và quan hệ đối tác chiến lược toàn diện giữa hai nước được kỳ vọng sẽ tiếp tục góp phần duy trì hòa bình và ổn định trong khu vực ở cả cấp độ song phương và đa phương.

*Hợp tác về giáo dục, văn hóa, du lịch:
Những tiến triển ấn tượng*

Về hợp tác giáo dục, với những ưu thế của một quốc gia rộng lớn, giàu tài nguyên, kế thừa nhiều di sản tiên bộ của chủ nghĩa tư bản Anh, Ấn Độ đã phát triển được một hệ thống giáo dục chất lượng và uy tín. Nhiều trường đại học và viện nghiên cứu của Ấn Độ được xếp hạng cao ở châu Á, như Viện Công nghệ Ấn Độ (IIT), Viện Nghiên cứu lúa gạo (PUSA), Viện Nông nghiệp Quốc gia (IARI), đã thu hút nhiều nhà khoa học hàng đầu trên thế giới đến nghiên cứu. Hiện Việt Nam là một trong những nước nhận nhiều học bổng nhất từ Chương trình Hợp tác kinh tế và kỹ thuật (ITEC) của Ấn Độ. Đây là một trong những chương trình lớn thuộc Chính sách Quan hệ đối tác phát triển được Chính phủ Ấn Độ dành cho các nước đối tác. Kể từ khi thành lập vào năm 1964, ITEC đã cung cấp các chương trình đào tạo kỹ thuật và kinh tế ở Ấn Độ cho hàng nghìn học viên đến từ 160 quốc gia khác nhau trên thế giới. Số lượng học bổng ITEC dành cho Việt Nam lên đến 150 suất mỗi năm kể từ năm 2012. Thêm vào đó, Ấn Độ hiện đang giúp Việt Nam đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao trong nhiều lĩnh vực, như công nghệ thông tin, kinh tế, luật, tiếng Anh... thông qua nhiều chương trình học bổng ngắn hạn và dài hạn.

Bên cạnh đó, nhiều trung tâm nghiên cứu cũng như các khoa, bộ môn nghiên cứu về Ấn Độ đã được thành lập tại Việt Nam. Năm 2002, Khoa Đông phương học của Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn ở Hà Nội đã thành lập bộ môn Ấn Độ học. Đến năm 2011, Việt Nam đã thành lập Viện Ấn Độ và Tây Nam Á, thuộc Viện Hàn lâm Khoa học Xã hội Việt Nam. Tiếp đến là sự thành lập Trung tâm Nghiên cứu Ấn Độ tại Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh và rất nhiều trung tâm nghiên cứu khác tại Việt Nam. Điều này cho thấy vai trò của Ấn Độ và tầm quan trọng của việc nghiên cứu Ấn Độ trong giai đoạn hiện tại ở Việt Nam rất được chú trọng. Về phía Ấn Độ, tháng 3-2018, Trung tâm Nghiên cứu

Việt Nam trực thuộc Viện Khoa học Xã hội Ấn Độ (ISS) đã được thành lập. Sự ra đời của ISS đánh dấu một bước phát triển mới trong quan hệ Việt Nam - Ấn Độ, nhất là trong nghiên cứu và trao đổi học thuật. Nơi đây sẽ trở thành một địa chỉ nghiên cứu tin cậy về Việt Nam tại Ấn Độ, góp phần làm sâu sắc hơn quan hệ đối tác chiến lược toàn diện giữa hai nước.

Về hợp tác văn hóa, một số chương trình trao đổi văn hóa giữa hai bên được tiến hành thường xuyên. Hằng năm, nhân dịp các sự kiện, như Quốc khánh hai nước, kỷ niệm ngày thiết lập quan hệ ngoại giao, hai nước tổ chức các triển lãm ảnh nghệ thuật, giới thiệu vẻ đẹp của đất nước và con người Việt Nam và Ấn Độ đến nhân dân hai nước. Đồng thời, hai nước cũng thường xuyên trao đổi các đoàn nghệ thuật để biểu diễn ở thủ đô và các thành phố lớn, góp phần quảng bá thành tựu nghệ thuật của hai nước trong thời kỳ mới. Bên cạnh đó, Việt Nam và Ấn Độ cũng tích cực thúc đẩy các hoạt động giới thiệu về nền điện ảnh của mỗi nước, như tuần phim Ấn Độ được tổ chức tại Việt Nam nhân dịp kỷ niệm Quốc khánh Ấn Độ. Việt Nam và Ấn Độ đã ký Chương trình trao đổi văn hóa giai đoạn 2015 - 2017, thực hiện nhiều hoạt động trao đổi, triển lãm, quảng bá văn hóa và du lịch. Hai nước cũng đã ký Biên bản ghi nhớ về việc thành lập Đại học Nalanda, mở ra sự hợp tác và trao đổi lớn hơn trong lĩnh vực Phật giáo.

Về du lịch, đây là kênh quan trọng gắn bó quan hệ thường xuyên giữa nhân dân hai nước. Trong năm 2018, du lịch hai chiều giữa Việt Nam và Ấn Độ đạt khoảng 160.000 lượt người, gấp 8 lần lượng du khách vào những năm đầu khi thiết lập quan hệ Đối tác chiến lược giữa hai nước. Trong đó, trên 31.400 lượt khách du lịch Việt Nam đã đến Ấn Độ, tăng 32% so với năm 2017.

Triển vọng phát triển quan hệ Việt Nam - Ấn Độ

Nhìn lại chặng đường quan hệ hai nước Việt Nam - Ấn Độ trong hơn 45 năm qua có

thể thấy, mối quan hệ giữa hai nước đã đạt được những bước tiến lớn và có triển vọng phát triển mạnh mẽ hơn trong thời gian tới. Quan hệ Việt Nam - Ấn Độ đã có một nền tảng vững chắc từ những mối liên hệ lịch sử văn hóa, và được lãnh đạo hai bên vun đắp, củng cố qua các thời kỳ. Hai nước có sự tin cậy chính trị, là đối tác quan trọng của nhau trong khu vực và trên thế giới. Tiềm năng hợp tác giữa hai nước rất lớn trong bối cảnh cả hai nước đang là những nền kinh tế phát triển năng động và đều đang đẩy mạnh công cuộc đổi mới, cải cách, hội nhập quốc tế, tận dụng các cơ hội trong chuỗi giá trị toàn cầu. Có thể nói, đây là mối quan hệ có nhiều tiềm năng theo hướng hợp tác phát triển bền vững, với sự tin tưởng và thống nhất cao giữa hai nước.

Hiện nay, Ấn Độ vẫn đang giữ vị trí là nền kinh tế lớn tăng trưởng nhanh nhất thế giới (tăng trưởng 7,7% vào năm 2017 và 8% vào năm 2018), với GDP dự kiến năm 2019 sẽ đạt 2.950 tỷ USD, vươn lên thành nền kinh tế lớn thứ năm toàn cầu. Không chỉ vậy, Ấn Độ được dự báo sẽ trở thành nền kinh tế lớn thứ ba toàn cầu vào năm 2030. Đây là tiền đề quan trọng, tạo nhu cầu lớn hơn cho trao đổi kinh tế thương mại giữa hai nước, trong bối cảnh đầu tư của Ấn Độ vào Việt Nam trong 2 - 3 năm trở lại đây ngày một tăng nhanh.

Thêm vào đó, Ấn Độ ngày nay còn được biết đến với vai trò của một cường quốc quân sự. Với sự tăng cường hợp tác với các quốc gia trong khu vực châu Á - Thái Bình Dương, trong đó có Việt Nam, chiến lược của Ấn Độ những năm gần đây cho thấy sự thay đổi mạnh mẽ và tham vọng vươn lên của Ấn Độ, nhằm mở rộng sự ảnh hưởng, tăng cường đồng minh để củng cố vị thế của một nước lớn. Việt Nam luôn đóng vai trò quan trọng trong chính sách "Hành động hướng Đông" của Ấn Độ cả về mục tiêu phát triển, chiến lược và an ninh tại Đông Nam Á và khu vực châu Á - Thái Bình Dương, nhằm giúp Ấn Độ vươn lên là cường quốc châu Á và hướng

tới cường quốc toàn cầu. Đồng thời, Ấn Độ có vị trí rất quan trọng trong chính sách đối ngoại của Việt Nam để thúc đẩy lợi ích kinh tế, tạo sự cân bằng trong quan hệ các nước lớn và bảo đảm chủ quyền, toàn vẹn lãnh thổ của mình.

Bên cạnh đó, cần đặt quan hệ Việt Nam - Ấn Độ trong bối cảnh văn hóa ngày càng đóng vai trò quan trọng trong quan hệ giữa các quốc gia và các nền văn hóa cùng tồn tại trong đa dạng⁽⁵⁾. Cùng với chính trị và kinh tế, Việt Nam xác định văn hóa là một trong ba trụ cột quan trọng của chính sách đối ngoại của đất nước. Với bề dày về truyền thống văn hóa của hai nước, quan hệ văn hóa song phương được kỳ vọng sẽ tiếp tục phát triển theo hướng bình đẳng và cùng có lợi; các lĩnh vực hợp tác sẽ đa dạng hơn, cả về nội dung và hình thức. Tuy nhiên, quan hệ văn hóa sẽ chỉ đóng vai trò bổ trợ và phụ thuộc vào các hoạt động về ngoại giao chính trị và ngoại giao kinh tế.

Trên lĩnh vực giáo dục, Ấn Độ sẽ tiếp tục duy trì vị thế cường quốc về phần mềm công nghệ thông tin trong những năm tới. Trong bối cảnh Việt Nam đang chú trọng phát triển nguồn nhân lực, đặc biệt trong lĩnh vực công nghệ thông tin, quan hệ hợp tác giáo dục sẽ tiếp tục được thúc đẩy mạnh giữa hai nước trong thời gian tới. Bên cạnh đó, hợp tác đào tạo về khoa học công nghệ, quốc phòng - an ninh, kinh tế, nông nghiệp, văn hóa... cũng sẽ tiếp tục được thúc đẩy. Nhìn chung, quan hệ giáo dục tiếp tục phát triển nhưng không có đột biến lớn, chủ yếu vẫn nghiêng về Ấn Độ giúp đỡ Việt Nam.

Bên cạnh đó, Ấn Độ được kỳ vọng sẽ đẩy mạnh hợp tác với Việt Nam trong lĩnh vực khoa học công nghệ, để góp phần đưa quan hệ hai nước lên tầm cao mới. Ấn Độ đã và đang nổi lên là một quốc gia có tiềm năng lớn về khoa học và công nghệ ở châu Á với nhiều thành tựu nổi bật trong các lĩnh vực nghiên cứu và đổi mới công nghệ. Nhiều công ty công nghệ thông tin của Ấn Độ đã thành lập chi nhánh ở Việt Nam. Nhiều nhà

khoa học Việt Nam đã được đào tạo ở Ấn Độ trong những năm qua. Chính phủ Việt Nam đang tập trung thúc đẩy hợp tác trong một số lĩnh vực công nghệ then chốt, như công nghệ thông tin ứng dụng trong các dây chuyền sản xuất, công nghệ sinh học ứng dụng trong nông nghiệp và bảo chế dược phẩm, công nghệ vật liệu, trong đó có vật liệu nano, công nghệ môi trường và các quy trình công nghệ xử lý khác trong lĩnh vực công nghiệp và nông nghiệp. Đây sẽ trở thành câu nổi thúc đẩy sự hợp tác khoa học công nghệ song phương tiếp tục phát triển trong tất cả các lĩnh vực, góp phần thúc đẩy quan hệ hai nước đi vào thực chất, đúng với tên gọi “đối tác chiến lược toàn diện”.

Quan hệ Việt Nam - Ấn Độ là một trong số ít quan hệ song phương của Việt Nam có truyền thống lâu đời tốt đẹp và không có vấn đề tranh chấp mang tính lịch sử. Xét về chiều hướng phát triển của thế giới và khu vực cũng như chiến lược phát triển và lợi ích chung của hai nước, có thể dự báo quan hệ hai nước trong thời gian tới sẽ tiếp tục phát triển ổn định trên mọi lĩnh vực, theo hướng bình đẳng và cùng có lợi; quan hệ đối tác chiến lược toàn diện sẽ tiếp tục được duy trì, củng cố ở mức độ sâu sắc và toàn diện hơn.

Trong thời gian tới, hai nước cần tập trung hơn nữa vào các giải pháp thiết thực, mang tính khả thi cao, từ việc nâng cao nhận thức, cải thiện cơ chế và thể chế hợp tác hiện có, đến những biện pháp trong từng lĩnh vực cụ thể. Cùng với quyết tâm của lãnh đạo hai nước, mỗi bộ, ngành, doanh nghiệp và người dân hai nước cần nỗ lực hơn nữa để phát huy hết tiềm năng to lớn vốn có của mỗi nước, góp phần đưa quan hệ Việt Nam - Ấn Độ không ngừng phát triển, vì lợi ích của mỗi nước và vì hòa bình, ổn định trong khu vực và trên thế giới. □

(5) Đỗ Thị Minh Thúy: “Cục diện Văn hóa - Xã hội thế giới đến 2020” trong cuốn *Cục diện thế giới đến 2020*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2010, tr. 150